

„Pan Tadeusz” szlacheckie obyczaje i tradycje:

Mickiewicz w eposie przedstawia szczegółowy obraz życia stanu szlacheckiego przełomu XVIII/XIX w. . Poeta dość drobiazgowo opisuje życie na dworze, tradycje i obyczaje, które stanowią dla niego esencję polskości. Są to obyczaje związane z szeroko pojętym szlacheckim *savoir vivre*: staropolska gościnność – sadzanie gości i domowników za stołem, zwyczaje towarzyskie, zabawy, zaloty, zaręczyny, tańce (polonez), towarzyskie spotkania, narady, wspólne przechadzki, polowania, grzybobrania, sejmiki, procesy sądowe.

- Dworek w Soplicowie – budynek wykonany z drzewa, ale podmurowany, ściany pobielane, otoczony topolami, które chroniły go przed wiatrem, niewielki, ale czysty i schludny. Gospodarstwo z wielką stodołą, otoczone żyznymi polami uprawnymi. Panuje w nim dostatek i porządek. Do dworku prowadziła wciąż otwarta brama – symbol gościnności. Wnętrze dworku świadczy o przywiązaniu do tradycji: ściany ozdobione portretami Kościuszki, Rejtana, a zegar wygrywa melodię *Mazurka Dąbrowskiego*.
- Dużą rolę w samookreśleniu się szlachty polskiej odgrywał ubiór, który wyodrębniał jej przedstawicieli spośród pozostałych warstw społecznych. Szlachta średniozamożna ubierała się w kontusze. Długość i bogate zdobienia pasa przy kontuszu były wyznacznikiem zamożności szlachcica, ale mimo tego na co dzień wkładano kontusze mniej zdobione, ale gości przyjmowano jednak w tych wykwintnych.

Szlachta biedniejsza (zaściankowa) chodziła w strojach podobnych do chłopskich, ale wykonanych ze szlachetniejszego materiału. Kobiety prace ręczne wykonywały w rękawiczkach.

konfederatka

rogatywka zdobiona
broszą i czapliimi piórami

żupan

od kołnierza do pasa
zapinany na szereg
drobnych, ozdobnych
guzików

pas

jedwabny, przetykany
złotem i srebrem,
ozdobiony frędzlami

spodnie

kon

z wyłożoną
zapinana
ozdobna

k

lekka
przebiega
za

Dziewczyny na specjalne okazje wkładały strój ludowy: białą, długą spódniczkę, zieloną sukienkę z różową obwódką, zielony gorset i różowe wstęgi, białą bufiastą koszulę, dwa sznurki bursztynu na szyję, na głowę wianek z rozmarynu (tak wyglądała Zosia w ks.XI). jednak najczęściej strój odświętny szlachcianki stanowiły: *Zosia kładnie pończoszki białe, ażurowe/ I trzewiki warszawskie białe atlasowe [...]* *Zosia białą sukienkę wrzuciła przez głowę, chusteczkę batystową białą w ręku zwija* (ks.V) Elegantki natomiast nosiły stroje nowomodne: jedwabne suknie, wycięty gorset, kołnierzyk z brabanckich koronek, wstążki we włosach i wachalarz (ks. I), pudrowały włosy. Przed nałożeniem pudru osłaniano ubranie pudermanikiem – specjalnym płaszczkiem, który chronił suknię przed oprószeniem.

- **Wykład Sędziego na temat grzeczności (ks. I)**

Grzeczność nie jest nauką łatwą ani małą.

Niełatwą, bo nie na tym kończy się, jak nogą

Zręcznie wierząc, z uśmiechem witać lada kogo; (...)

Grzeczność wszystkim należy, lecz każdemu inna; (...)

*«Grzeczność nie jest rzeczą małą:
Kiedy się człowiek uczy ważyć, jak przystało,
Drugich wiek, urodzenie, cnoty, obyczaje,
Wtenczas i swoją ważność zarazem poznaje>>*

https://www.youtube.com/watch?v=DkICfzqfla4&ab_channel=KOCHAMCZYTA%C4%86

- Stan szlachecki był bardzo zhierarchizowany – wśród szlachty były osoby ważne i mniej ważne, szczególnym szacunkiem darzono osoby starsze oraz cieszące się poważaniem ogółu np. ze względu na sprawowany urząd; w epopei odbiciem hierarchii stanu szlacheckiego jest obyczaj związany z ustalonym porządkiem osób w czasie wspólnego wyjścia lub powrotu do domu oraz kolejnością zajmowania miejsc przy stole, opis powrotu gości ze spaceru do Soplicowa:

*“(…) Naprzód dzieci małe
Z dozorcą, potem Sędzia szedł z Podkomorzyną,
Obok pan Podkomorzy otoczon rodziną;
Panny tuż za starszymi, a młodzież na boku;*

215

*Panny szły przed młodzieżą o jakie pół kroku
(Tak każe przyzwoitość). Nikt tam nie rozprawiał
O porządku, nikt mężczyzn i dam nie ustawiał:
A każdy mimowolnie porządku pilnował;
Bo Sędzia w domu dawne obyczaje chował,*

220

*I nigdy nie dozwalał, by chybiano względu
Dla wieku, urodzenia, rozumu, urzędu.*

*Goście weszli w porządku i stanęli kołem.
Podkomorzy[49] najwyższe brał miejsce za stołem;
Z wieku mu i z urzędu ten zaszczyt należy,
Idąc kłaniał się damom, starcom i młodzieży.
Przy nim stał kwestarz[50], Sędzia tuż przy bernardynie.*

- Przed posiłkiem w domu Soplicy zawsze musiała zostać odmówiona krótka modlitwa i pobłogosławienie posiłku; przy stole wyjątkową uprzejmością darzono kobiety, którym mężczyźni, siedzący obok, mieli obowiązek usługiwać: podawać posiłki oraz pilnować, by dama siedząca obok zawsze miała napój; ważnym elementem wspólnego biesiadowania było prowadzenie konwersacji. Wojski wygłasza przemowę do młodzieży, by nie siedziała w milczeniu, ponieważ rozmowa przy stole

jest bardzo ważna: milczenie w dawnych czasach było postrzegane jako objaw prostactwa i znak, że gość przyszedł wyłącznie się najeść cudzym kosztem.

Kultura słowa i wypowiedzi – rozmowy dotyczyły określonych tematów i prowadzone były w określony sposób; wspólne biesiadowanie i konwersacje uważano za przejaw dobrego tonu i wychowania. Po posiłkach mężczyźni zazwyczaj zażywali tabaki, a wspólne kichania i częstowanie się wyrażało szlachecki szacunek.

- W domu Soplicy serwowano wyłącznie rodzime potrawy: osobne dla kobiet i mężczyzn, m.in.: chłodziec litewski; staropolski bigos z kiszzonej kapusty z dodatkiem najlepszego mięsa; barszcz królewski; rosół staropolski (miał czyścić krew i polepszać zdrowie); kontuz lub kontuza (wyciśnięty sok z mięsa) lub rodzaj zupy; arkasy (galaretki mleczne); blemas “biała potrawa”(kremowa galaretka z migdałów); ryby: pomuchle (dorsz atlantycki); figatele (pulpet z mięsa); szczupaki, flądry, szlachetne łososie; przysmaki: cybety (duże rodzynki); pinel (jadalne nasiona pinii).
- W epopei Mickiewicz sporo uwagi poświęca zwyczajowi parzenia kawy serwowanej przez kawiarkę; była to kawa ze specjalnie wyselekcjonowanych ziaren o przejrzystości bursztynu, zapachu moki i gęstości miodowego płynu, na wierzch śmietanka

https://www.youtube.com/watch?v=3J-L5mRoc6c&ab_channel=PlusUltraPoloniae

- Miłość i zaręczyny (obyczaje związane ze staraniem się o rękę panny; jeden z nich poznajemy przy okazji historii miłości Ewy Horeszkówny i Jacka Soplicy; Sopllica, który starał się o rękę córki Stolnika miał rzekomo zostać przez niego uraczony **czarną polewką**; podanie takiej zupy z krwi zwierzęcej, zwanej także „czerniną”, oznaczało, że ojciec odmawiał prawa do starania się o rękę córki; ucztą zaręczynową Zosi i Tadeusza również przebiega według określonego zwyczaju: najpierw dokonuje się prezentacji narzeczonych, którzy następnie, w zgodzie ze zwyczajem, usługują swoim przyszłym poddanym; w czasie zabawy tradycyjny taniec zostaje zagrany przez wioskową kapelę i odtańczony przez wszystkich gości; uroczystość kończy całonocna biesiada.

https://www.youtube.com/watch?v=qE44MVA79-A&ab_channel=3311336699

- Rozrywki szlacheckie - jedną z najważniejszych i najbardziej popularnych rozrywek szlachty były polowania, które również przybierały formę rytuału, trwały one zazwyczaj od wschodu do zachodu słońca; szlachta polowała tylko na tzw. grubego zwierza, czyli niedźwiedzia lub jelenia; po zakończeniu polowania odbywała się uczta, na której podawano staropolski bigos
https://www.youtube.com/watch?v=Snlk48_4uro&ab_channel=waltornia.pl
- Grzybobranie- w grzybobraniu brali udział wszyscy domownicy i goście; specyficznym elementem stroju był słomkowy kapelusz i płócienne opończe chroniące kontusze
https://www.youtube.com/watch?v=fWDJsI8Tkmw&ab_channel=magicEvol
- Obyczaje związane z życiem politycznym – szlachta na sejmikach naradzała się i podejmowała decyzje w ważnych dla siebie sprawach; opis ostatniego polskiego sejmiku daje Wojski, który na swoim serwisie obiadowym ma wymalowane sceny z tego typu zgromadzeń; sejmiki były przejawem szlacheckiej skłonności do kłótności, zwad i samosądów.
- Zajazd – był sposobem egzekucji wyroku sądowego w prawodawstwie staropolskim; z czasem zajazdy organizowano bez nakazu sądowego, wówczas przekształcały się w najazdy; przykładem takiego bezprawnego zajazdu jest ten kierowany przez Gerwazego. Klucznik organizuje napaść na Sopliców, nie ma bowiem prawomocnego wyroku przyznającego zamek ostatniemu z Horeszków, czyli Hrabiemu.

<https://www.youtube.com/watch?v=c52TskntrfQ&t=7s>

Pan Tadeusz to epepeja pokazująca szczegółowy, ale i dość wyidealizowany obraz obyczajowości. Mickiewicz na kartach swojego utworu zapisał czasy, które w jego odczuciu były odbiciem najlepszych lat szlacheckiej Rzeczypospolitej.

